

Şüpheli Kimlikler

SUÇLU FOTOĞRAFLARINDAN ve
PARMAK İZLERİNDEN GENETİK ÇAĞINA, SUÇLU TANIMLAMASI TARİHİ

SIMON A. COLE

*Sınırsız sevgisiyle ve sarsılmaz inancıyla
bu kitabın ortaya çıkmasını mümkün kılan
babam David Antony Cole'un anısına*

İÇİNDEKİLER

Önsöz: Jekyll'lar ve Hyde'lar 13

- 1 Sahtekârlar ve Islah Olmaz Serseriler 21
 - 2 Suçlu Bedenin Ölçümü 60
 - 3 Doğal İzler 97
 - 4 Dejenere Parmak İzleri 151
 - 5 Yabancıların Parmak İzini Alma 184
 - 6 Antropometriden Daktiloskopiye 216
 - 7 Kanlı Parmak İzleri ve Küstah Uzmanlar 258
 - 8 Göz Kamaştırıcı Gösteriler ve Kolay Varsayımlar 291
 - 9 Uzaktan Kimlik Tespiti 333
 - 10 Dijital Parmaklar 359
 - 11 Sahtecilik, Düzmece İzler ve Hatalı Pozitifler 395
 - 12 Genetik Çağı 438
- Sonsöz: Bedensel Kimlikler 462
- Notlar 475
- Teşekkür 519

Bu kitabı okumadan önce güçlü bir ışık altında parmak uçlarınıza yakından bir bakın. Farklı parmaklardaki kabarık çizgi izlerinin farklı olduğunu göreceksiniz. Bazı izler parmak ucunuz boyunca basitçe kıvrılıp ilerleyebilir. Bazıları parmağınızın ortasında bir ilmek oluşturarak gerisin geriye dönebilir. Bazıları ise ortada bir girdap gibi eşmerkezli halkalar halinde kıvrılabilir. İyice yakından bakarsanız daha karmaşık ayrıntılar bile görebilirsiniz. İzler bazen iki ayrı yola doğru çatallaşabilir, bazen de yolları başka izlerle kesildiğinden parmağınızın ortasında son bulabilir. İşte bu minik kabarık çizgilerin büyüleyici bükümlerine kimi zaman insanların kaderini belirlemek için başvurulur.

Önsöz

Jekyll'lar ve Hyde'lar

Robert Louis Stevenson'ın 1886'da yazdığı dünyaca ünlü korku romanı *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde*'da saygın ama hafif uçarı Dr. Jekyll ürkütücü, “gerçeği, ... insanın tek değil, aslında çift olduğunu” keşfeder. Onun durumunda bu iki ayrı kişilik vicdan sahibi ama dünyevi zevklerin baştan çıkardığı bir adam olan Henry Jekyll ile onun içindeki şeytan, yani yalnızca kendi çıkar ve keyfine düşkün, ahlaksız ve canavar ruhlu hayvan Edward Hyde'dır. Yürüttüğü kimyasal deneyler sonunda, Jekyll bu benliklerini ayıracak “güce sahip” olan “belirli aktif maddeler”i bulur. Bu karışımı içmesiyle birlikte Jekyll yaldızı sıyrılır, iğrenç Hyde ortaya çıkar.

Bütün insanlardaki ikilik, iyi ve kötünün bir arada varoluşu ve paylaştığımız belirsiz bir korku olan ruh ikizi hayalet gibi sürekli işlenen temalara değindiğinden, Jekyll-Hyde öyküsü bir bakıma bildiktir. Ama Stevenson'ın kurgusu kendi dönemini ve o dönemde suçluların kimliğini görsel bakımdan saptama çabalarını da tam olarak yansıtır. Cesare Lombroso'nun psikoloji profesörü olduğu Torino'da 1870'lerin sonlarında ortaya çıkan ve onun adıyla anılan İtalyan

kriminal antropoloji ekolü, suçluluğun yalnızca bir bireysel tercih ve özgür irade meselesi olmadığını, çoğu kez biyolojik bir nedenden kaynaklandığını savunmaktaydı. Suçluluğun organik bir kaynağı olduğuna göre, kendisini fiziksel özelliklerle bedende açığa vurmalıydı. Eğitimli bir göz açısından, suçluluk “kelle şeker” kafatası biçimi, sivri kafa, küt çene ve geriye çekik kaşlar gibi belli bedensel belirtileriyle açık seçik olmalıydı. Stevenson’ın kötü mizacı yüzünden okunan bir adam olarak çizdiği cani Hyde portresinde İtalyan Ekolü’nün etkisi aşikârdır.

Ancak, Hyde’in suçluluğu açıkça görülebilir olmakla birlikte, “gizlenme”yi çağrıştıran adına uygun biçimde Dr. Jekyll’in saygın pelerini ardında kaybolduğu için görünmez hale gelir. Burada Stevenson dönemin çelişkili bir kaygısına başvurur: Alçaklıklarını yüzlerinde sergilemekten çok uzak olan suçluların, göze çarpmayan bir dış görünüş altında gizlenerek görünmez oluşu. Bu anlayışa göre, suçlular modern toplumun anonimliğinden yararlanarak şehirli kalabalıklar içine karışıp yok olur ve bu durum onları daha da tehlikeli kılar. Suçlunun bedeni ahlaki bozukluğun biyolojik bir dışavurumu olabileceği gibi, içinde yatan suçluluğu saklayan bir maske de olabilir.

Stevenson, Jekyll-Hyde karakteriyle o dönemdeki hukukçuların ve kriminal antropologların aklını kurcalayan bir soruna dikkat çeker. Modern, anonim ve hareketli toplumlarda ayırt edici giyim, görünüm ve aksan bir çırpıda toplumsal statüyü iletme gücünü yitiriyordu. Yeni beliren bu toplumlar hem birbirlerine, hem de devlete yabancı insanlarla dolup taşıyordu. En iğrenç caninin en masum kisveye bürünüp ortaya çıkması mümkündü. Öyleyse, devletin hızla gelişen organları (polis, hapishaneler, mahkemeler) toplum-

sal dokunun altında, Dr. Jekyll'in saygın şahısların "tensel cüppesi" olarak nitelendirdiği örtünün ardında saklanan görünmez tehlikeyi nasıl ortaya çıkaracaktı?

Stevenson'un bunları yazdığı, Lombroso ve izleyicilerinin bazı suçluluk belirtileri için suçlulara ait kafatası koleksiyonlarını titizlikle incelediği sırada, çeşitli polis memurları, detektifler, amatör antropologlar, fotoğrafçılar ve küçük bürokratlar, Jekyll ve Hyde'in öne çıkardığı soruna pratik çözümler bulmak için uğraşıyordu. Bu çevrelere göre, farklı benlikleri barındırma kapasitesiyle suçlu kişi, sorun değil, çözümdü. İyilik ile kötülük, suçluluk ile saygınlık tek bir kişide bulunabilirdi ama o kişinin kendisi sabitti ve elden kaçamazdı. Söz konusu öncüler kişiye özel kimlik tespiti teknikleri, deri ve kemik teknolojileri geliştirdiler: Fransız polis memuru Alphonse Bertillon'un antropometrik kimlik tespiti sistemi tekilleşmiş kimlikleri izlemek için kemik uzunluklarına başvururken, 1880'lerin başlarında bazı farklı deneyciler benzersiz kimlikleri saptamak için parmak uçlarını kaplayan derideki buruşuk izleri kullanmaya başladı.

Yeni bir bilim olan "daktiloskopi"nin, yani parmak iziyle kimlik tespitinin öncülerinden Henry Faulds 1922'de yayımladığı kısa ömürlü *Dactylography* dergisinde, "Hyde'a dönüştüğünde bile Jekyll'in parmak örüntüleri aynı kalır" diye övünmüştü. Bireyler iki ve hatta daha çok benlikli olabilirdi ama beden gerçekten tekti. Aslında bütün kişiler zamanla biraz değişmekteydi ama yeni kimlik tespiti teknikleri bu değişimlere ayak uydurarak kişiyle bağlantılarını ortaya koyabilecek güçteydi. Bu tekniklerin yerine oturmasıyla birlikte, yetkililer potansiyel suçluluğun fiziksel belirtilerini bulma çabalarını hafifletebilirlerdi. Bunun yerine, suçluluğu kanıtlanmış kişilerin

izini sürebilirlerdi. Yeni kimlik tespiti teknikleri, suçlunun bedenini işaretleyerek ve kriminal öyküsünü devlet için görünebilir kılarak bu alanda yetkinleşmeyi sağladı. Böylece yetkililer tehlikeli kişileri kontrol ederek, toplumun dirliğine dönük potansiyel tehlikelerle başa çıkmanın yeni bir yolunu buldu.

Bununla birlikte, devlet kayıtlarındaki kriminal öyküleri okuyarak suçluları geçmişe dönük bir yaklaşımla saptamayı sağlayacak bir yol arayışı, saklı suçluluğun bazı görünür biyolojik göstergelerini bularak suç potansiyelini saptamayı sağlayacak bir yol arayışına sıkı sıkıya bağlı kaldı. Kimlik tespiti teknolojilerinin kriminal öyküleri devletin gözünde belirgin hale getirmesine karşın, aynı teknolojileri kullanarak potansiyel suçluluğu görünür kılacak bir yöntem arayışı ısrarla sürdü. Nitekim, “suçluları teşhis”e ilişkin bu ikiz kavrayışlar bugün de hâlâ birbirine sıkıca dolanmış halde duruyor, genetik kimlik tespiti teknolojileri potansiyel suçluluğu, yani sözde bir suç genini hedef alan bir genetik yöntem bulma umutlarını canlandırmış bulunuyor.

Bu tür karışıklıklar kaçınılmaz olarak kimlik tespiti teknolojilerinin azınlıkta kalmış insan gruplarını damgalamak için kullanılabileceği kuşkularını uyandırıyor. Doğrusunu söylemek gerekirse, kimlik tespiti teknolojileri toplumun saygın Jekyll’ları için değil, şüphe uyandıran Hyde’ları için geliştirilmişti. Yalnız suçlular değil, geniş bir yelpazeye yayılan insanlar da başka nedenlerle “şüpheli” ve yabancı sayılmaktaydı: Avrupa’nın sömürgelerindeki yerliler, yeni gelen göçmenler, tenleri renkli insanlar, yoksullar, gezgin “serseriler”, “yozlaşmış insanlar” ve fahişeler. Bu “şüpheli” kişileri saptama ve böylece denetim altına alma isteği kimlik tespiti teknolojilerine dönük talebi körükledi.

Ne var ki, yaşadığımız çağda “saygın” vatandaşlar, yani günümüzün Dr. Jekyll’ları bile etraflarında sıkılaştıran gözetim ağını hissedebiliyorlar. Parmak izi belirleme ve ayrıca retina taraması, ses spektrometrisi, yüz tanıma ve DNA tiplmesi gibi yeni teknolojiler kimlik tespitini ceza adaletinden toplumsal hizmetler, tıbbi yardım ödeneği, göç, bankacılık ve işyeri güvenliği gibi “sivil” alanlara doğru genişletiyor, biyolojik bakımdan tanımlanan kimlikler günlük toplumsal ve resmi etkileşimlerde gittikçe artan bir rol oynuyor.

Kimlik tespitinin ilk öncüleri olağanüstü bir şey yaptılar. Tekil bir kişiyle devletçe tutulan bir kayıt arasında bir bağlantı yarattılar. Üstelik herkesin, yargıçların, bürokratların, bilim uzmanlarının ve genel kamuoyunun aynı biçimde inandığı bir bağlantıydı bu. Parmak izi araştırmacıları, çok iyi bilindiği gibi, daha da ileri gitti. Kişileri devletin arşivlediği kimlik tespiti kartlarında bulunan mürekkepli parmak damgalarına bağlamanın yanı sıra, suç mahallinde bırakılan parmak izlerini aynı mürekkepli kartlardakilere bağlamanın yolunu buldular. Bu damgalar dünyada canlı, ölü ya da henüz doğmamış bütün muhtemel parmaklar arasında yalnız ve yalnız bir tane kaynak parmakla eşleşebilirdi.

Daktiloskopiler görünüşte doğruluğun en güçlü ve en sarsılmaz biçimlerinden birini yaratmıştı. Parmak iziyle kimlik tespiti ceza davalarında hiç tartışmasız en güvenilen adli kanıt haline geldi. Yargıçlar ve jüriler iki parmak izinin hiçbir biçimde benzer olmadığına ve parmak izi araştırmacıları “saklı iz”lerden, yani suç mahallinde bulunmuş parmak izi örüntüsü parçalarından yola çıkarak yalnız ve yalnız bir insana güvenilir surette ulaşabileceğine hemen inanmaya hazır görünüyor. Geçen yüzyılın başında, tekniğin henüz yeni ve aşına olma-

dığı dönemde görülen birkaç dava bir yana, jürilerin parmak izi kanıtını gözardı etme yoluna gittiği kayda geçmiş hiçbir dava yoktur. Bu ilk davalardan beri, parmak izi kanıtı üzerine küçük çaplı tartışmalar olmuş ama temel güvenilirliğine karşı etkili hiçbir itiraz öne sürülemedi. Belirsiz bir parmak izinin bir davalıya karşı tek kanıt olarak sunulduğu durumlarda bile, jüriler davalıyı mahkûm etmiş ve üst mahkemeler de bu mahkûmiyet kararlarını onaylamıştır.

1993'te O. J. Simpson davası "DNA parmak izi"ni evimizde kullanılan bir terim haline getirmeye başladığında, parmak izini kuşatan yanılmazlık havası DNA tiplemesinin muteberliğiyle belirgin bir tezdâdına ortaya koydu. Genetik uzmanları ve avukatlar genetik kanıtların güvenilirliğine hararetle karşı çıktı ama parmak izi kanıtları konusunda bu tür bir tartışma gündeme gelmedi. Parmak iziyle kimlik tespiti ilk başlarda bir tartışma konusuyken, herkesçe kesin doğru sayılan bir yöntem nasıl dönüşmüştü? Parmak iziyle kimlik tespiti doğruluğunun neredeyse itiraz kabul etmez bir biçimi haline nasıl gelmişti?

Bu sorulara cevap bulma arayışı, parmak izi belirlemenin mahkeme salonundaki zırhlı güvenilirliğinin çok ötesine geçerek, kriminal kimlik tespiti teknolojilerinin tarihsel kökenlerine ve etkilerine kadar varmış bulunuyor. Kim olduğumuzu ifade etmede parmak izinin gücü, mahkeme salonundaki yerinden daha derinlere gider. Parmak izi kayıtları, kimin ne tür ceza alacağını belirler. Parmak izleri yanlış kimlik davalarının karara bağlanmasında ve teşhis edilememiş ölümlerde kişinin adlandırılmasında kullanılır. Ama daha temel bir özellik olarak, parmak izi belirleme yöntemi kişiliğin biyolojik olduğu anlayışının kültürümüze sıkıca sinmesini getirmiştir. Bireyselliğimizin biyolojik eşsizliğimizle doğrulandığı düşüncesi,

parmak izinin hepimizi, suçluları ve vatandaşları, Hyde'ları ve Jekyll'ları etkileyen mirasıdır.

Yirmi birinci yüzyıla girildiğinde, parmak izi ve DNA'nın görece konumları tersine dönmüş gibi görünüyor. DNA tiplemeesi birkaç yıl öncesine göre çok daha geniş çapta güvenilirlik kazanmış durumdadır. Bu arada, parmak iziyle kimlik tespitinin güvenilirliğinde çoktan beri varolan çatlaklar gözle görülür yarıklar haline gelmiştir. Parmak izi örüntülerimizin uzmanlarca okunmasıyla bize bahşedilen kimliklerin bir başka yönden "şüpheli" olduğu anlaşılıyor artık. Parmak izi örüntülerimizin devlete kim olduğumuzu bildirdiği ve hatta bireyselliğimizi, bizzat kişiliğimizi tanımladığı yüzyıllık dönemin belki de sonuna yaklaşmaktayız. Bununla birlikte, DNA teknolojisi hepimiz için biyolojik bakımdan tanımlanmış ve görünüşte tartışma götürmez kimliklere dayalı yepyeni bir dizi yaratma vaadinde bulunurken, kriminal kimlik tespitinin önceki yöntemlerinin nasıl şüpheli durumuna düştüğüne kafa yormamızda yarar vardır.